

صفت نفسانی هدایت گر

همان طور که گفته شد، این قبیل صفات نفسانی، روشنگر راه قوای تاثیرگذار در انسان هستند. اصلی ترین مفاهیمی که به صورت یک صفت نفسانی نیکو و ارزشمند مطرح اند، مفاهیم یقین و ایمان اند که یقین در خدمت ایمان عمل می کند. البته مفاهیم منفی و صفات ناپسندی نیز وجود دارد که در شمار همین صفات نفسانی جای می گیرند.

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

ایمان

در ساختار اخلاق اسلامی، ایمان به عنوان عالی ترین صفت نفسانی هدایت گر مورد تاکید فراوان واقع شده و به همین دلیل تحصیل مبادی و مقدمات آن همانند علم و یقین نیز به شدت مورد ترغیب و تشویق قرار گرفته است و ابزارها و راه هایی که می تواند آدمی را به این صفات نفسانی ارزشمند برساند، همانند تفکر و خواطر و الهامات پسندیده، جایگاه ویژه ای در نظام اخلاقی اسلام دارند. در مقابل صفات نفسانی معارض و مانع پیدایش ایمان در آدمی، از قبیل « جهل » اعم از بسیط و مرکب، « شک و حیرت»، « جربزه» و «خاطرات نفسانی نکوهیده» و «وسوسه های شیطانی» همواره مورد مذمت و نهی واقع شده اند. در باب حقیقت ایمان و شرایط آن از دیرباز گفت و گوهای دامنه داری در میان پیروان مکاتب الهی- به ویژه متکلمان مسلمان- صورت گرفته است. در قرآن کریم و روایات که دامنبردار اصلی اخلاق اسلامی اند، در بیان اهمیت و جایگاه ایمان گفته های فراوانی وجود دارد.

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۱- ارزش ایمان

در بیان منزلت و جایگاه رفیع ایمان همین بس که پیامبر (ص) در نصایح خویش به ابوذر می فرماید: ای ابوذر، هیچ چیز در نزد خداوند، محبوبتر از ایمان به او و خودداری از آنچه نهی می کند، نیست. روشن است که خودداری از نواهی خداوند فقط در سایه ایمان به او مقدور است و در واقع از برکات ایمان به خداوند است.

حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۲- ماهیت ایمان

اگرچه در باب حقیقت و ماهیت ایمان ، اختلاف نظرهایی در میان متکلمان مسلمان وجود دارد، ولی ویژگی های مهم آن بدین قرار است:
اولاً، ایمان عبارت است از تصدیق و اذعان قلبی که نوعی صفت و حالت نفسانی نسبت به یک امر است. بنابر این صرف شناخت و معرفت، متفاوت است.
ثانیاً، جایگاه تحقق ایمان نفس و قلب است و اگر چه آثار قولی و فعلی دارد، تحقق حقیقت آن متوقف بر قول یا عمل نیست.
ثالثاً، نسبت میان اسلام و ایمان عام و خاص مطلق است؛ یعنی هر مومنی مسلمان است، ولی ممکن است برخی از مسلمانان فقط در ظاهر تسلیم حق باشند.

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۳- اصناف و درجات ایمان

اولاً، در یک تقسیم ایمان به دو نوع «مستقر» و «مستودع و عاریه ای» تقسیم می شود. قرآن کریم می فرماید:
و او همان کسی است که شما را از یک تن پدید آورد. پس (برای شما) قرار گاه و محل امانتی (مقرر کرد). بی تردید، ما آیات خود را برای مردمی که می فهمند به روشنی بیان کرده ایم. امام کاظم(ع) در تفسیر این آیه می فرماید:
ایمان «مستقر» ایمانی است که تا روز قیامت ثابت و ماندگار است و ایمان «مستودع» ایمان است که قبل از مرگ، خداوند آن را از انسان باز می ستاند.

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۴- متعلقات ایمان

در نظام اخلاقی اسلام، ایمان به چه چیزی موجبات هدایت و زمینه آراستگی به فضایل اخلاقی و سیر معنوی را فراهم می سازد؟ اصلی ترین متعلقات ایمان بر پایه آنچه در قرآن و سنت معصومان (ع) آمده به قرار زیر است.

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۱. ایمان به عالم غیب:

قرآن کریم یکی از شروط بهره مندی و هدایت یابی از کتاب الهی را ایمان به غیب و قوای غیبی یعنی ملائکه می داند و در این باره می فرماید:
این کتابی است که در (حقانیت) آن هیچ تردیدی نیست، (و) هدایت تقوا پیشگان است؛ آنان که به غیب ایمان دارند و...
مراد از عالم غیب، حقایقی است که با حواس ظاهری قابل ادراک نیستند، بلکه با سیر عقلانی و با شهود باطنی می توان به آنها دست یافت. اصولاً شرط ورود به سراپرده دیانت و گذار از منجلاب الحاد و مادیت، باور به غیب و حقایق و قوا و امداد های غیبی است و تنها با چنین پیش فرضی می توان الفبای کتاب هدایت را خواند و در پرتو نور آن به سر منزل رستگاری رسید.

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۲. ایمان به خداوند و یگانگی او:

قرآن کریم در طی آیات متعددی ضرورت ایمان به خداوند را یادآور می شود؛ از جمله می فرماید:
پس به خدا و پیامبر او و آن نوری که ما فرو فرستادیم ایمان آورید و خدا به آنچه می کنید، آگاه است.
رسول خدا(ص) در پاسخ کسی که از علامت های ایمان پرسید، فرمود:
نشانه های ایمان چهار چیز است: اقرار به یگانگی خداوند، و ایمان به او، و ایمان به کتاب او، و ایمان به رسولان الهی.

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۳. ایمان به معاد و چگونگی آن:

ایمان به معاد و چگونگی آن نقش ضمانت اجرا برای میزان کارآمدی اخلاق اسلامی را ایفا می کند. قرآن کریم نیز پس از ایمان به خداوند و یگانگی او بیشترین تاکید را بر معاد و چگونگی آن از قبیل ایمان به سوال در قبر، عذاب در قبر، روزرستاخیز، حساب رسی در قیامت، وجود میزان برای سنجش اعمال، عبوراز صراط و باور به بهشت و دوزخ، دارد. در زیر به بعضی آیات و روایات اشاره میشود؛

قرآن کریم در این باره می فرماید:

کسانی که ایمان آورده و کسانی که یهودی و صابئی و مسیحی اند، هر کس به خدا و روز بازپسین ایمان آورد و کار نیکو کند، پس نه بیمی برایشان است و نه اندوهگین خواهند شد.

امام صادق(ع) می فرماید:

ایمان آن است که آدمی دین حق را به دل بشناسد و به زبان اقرار کند و به اعضای تن وظایف آن را انجام دهد و به عذاب قبر و منکر و نکیر و زنده شدن پس از مرگ و حساب و صراط و میزان اقرار داشته باشد و اگر بیزاری از دشمنان خدای -عز و جل- نباشد، ایمانی وجود ندارد.

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۴. ایمان به رسالت انبیا و کتب آسمانی:

یکی از مبانی بهره مندی از تعالیم دینی و رویکرد به دین، به ویژه اخلاق اسلامی، باور به عجز و قصور آدمی در شناسایی درست کمال و سعادت خویش و گزینش ابزار و روش های صحیح برای راهیابی به آن است. به حتم کسی که در این حقیقت تردید دارد، نمی تواند به رسالت انبیا و محتوای دعوت آنان ایمان و اطمینان داشته باشد و بدون اعتماد و اطمینان از خیر اندیشی هیچ خیر خواهی نمی توان بهره جست .

بر همین مبنا در اخلاق اسلامی تکیه فراوانی بر ایمان به رسالت رسولان و کتب ایشان شده است. از طرفی چون همه آنان رسالت و هدف واحدی را جست و جو می کرده اند، ایمان به مجموعه آنان توصیه شده است.

به حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۵. ایمان به امامت و امامان (ع):

بر اساس مبانی کلامی شیعه ایمان به جریان امامت ، شرط رستگاری و از پایه های اخلاق اسلامی است. روایات فراوانی در منابع حدیثی شیعه در این باره وجود دارد. علاوه بر این روایات، این امر را با استفاده از قرآن و بهره گیری از حوادث مسلم تاریخی در تفسیر آن می توان اثبات کرد. در قرآن کریم آمده است: امروز کسانی که کافر شده اند، از (کار شکنی) در دین شما نومید گردیده اند. پس، از ایشان مترسید و از من بترسید. امروز دین شما را برایتان کامل و نعمت خود را بر شما تمام گردانیدم، و اسلام را برای شما (به عنوان) آیینی برگزیدم.

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

دو پرسش اساسی در باره این آیه مطرح است: اولاً، روز مورد نظر چه روزی است؟ ثانیاً ، حادثه ای که در آن روز اتفاق افتاد و موجب کمال دین و تتمیم نعمت خداوند بر بندگان شد، چه بوده است؟ بر اساس شواهد تاریخی غیر قابل انکار و مورد قبول همه فرق اسلامی، آن روز، روز هجدهم ذی الحجه سال دهم هجری است و حادثه ای که در روز در غیر خم اتفاق افتاد، انتخاب امام علی (ع) از سوی پیامبر (ص) به جانشینی خویش و شروع جریان امامت بود. اکنون با توجه به آنچه درباره ضرورت ایمان به رسالت انبیا و محتوای کتاب آنها که در اصطلاح از آن به «دین» یاد می کنیم، و با عنایت به مفاد آیه پیش گفته مبنی بر این که جریان امامت جزء کامل کننده دین است و دین بدون آن ناقص خواهد بود، از منظر قرآن کریم ایمان به امامت نیز امری لازم بوده و از پایه های مستحکم اخلاق اسلامی محسوب می گردد.

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

شرط ایمان

بر اساس آنچه در قرآن و روایات وارد شده است، انجام عمل نیک عمده ترین شرط ایمان است. در بسیاری از آیات قرآن، ایمان در کنار عمل نیکو مطرح شده است و در اکثر آنها بلافاصله پس از ایمان، عمل صالح و پسندیده مطرح شده است. اگر چه عمل نیک از عناصر گوهترین ایمان نیست، ولی ایمان بدون عمل نیکو، سود و بهره مطلوب رادر پی نخواهد داشت. بنابر این انجام عمل شایسته را می توان شرط بهره وری ایمان دانست در قرآن کریم آمده است: و اما هر که ایمان آورد و کار شایسته کند، پاداشی (هر چه) نیکوتر خواهد داشت، و به فرمان خود، او را به کاری آسان وا خواهیم داشت.

حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

قرآن ادعای مومن بودن را بدون عمل نیک، ادعایی دروغین می داند و می گویند:

«به خدا و پیامبر (او) گرویدیم و اطاعت کردیم. «
آنگاه دسته ای از ایشان پس از این (اقرار) روی بر می گردانند، و آنان مومن نیستند.

امام علی (ع) نیز با همین بیان می فرماید: «هر کسی که به دستورات الهی عمل کند، فقط او است که مومن است».

بنابر این از نظر گاه اخلاق اسلامی ادعای ایمان بدون پایبندی به دستورات الهی، گزاف و دروغین است؛ مگر آنکه فرد مومن قدرت و فرصت عمل را نداشته باشد.

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

ایمان

در متون دینی از عوامل مختلفی به عنوان موجبات پیدایش، ثبات و کمال ایمان نام برده شده است. بخشی از آنها ماهیت معرفتی دارند؛ مانند علم، عقل و فقاقت در دین که مقدمات نظری ایمان را فراهم می سازد و در علم کلام فراهم می آیند. دسته ای دیگر نوعی صفت و ملکه نفسانی هستند؛ مانند تقوا، دوستی و دشمنی در راه خدا، صبر، حکم، توکل، رضا و... پاره ای نیز مربوط به حوزه رفتار آدمی اند؛ مانند انفاق، اهتمام به نماز، احسان به دیگران، خودداری از گناهان و...

این که معارف نظری خاص - مانند فقاقت در دین، صفات مختلف نفسانی و اعمال و رفتارهای شخصی انسان - می تواند در ایمان آفرینی و تثبیت و تکمیل آن موثر باشد، منافاتی با این حقیقت ندارد که ایمان به نوبه خود زمینه انجام عمل صالح را فراهم می آورد و موجبات پیدایش بسیاری از صفات و ملکات نیکوی نفسانی است، و حتی باعث پیدایش برخی معارف نظری در انسان می گردد؛ زیرا میان حوزه های سه گانه وجود آدمی، تاثیر و تاثر متقابل برقرار است.

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

آثار و فواید ایمان

این آثار و فواید همانند اسباب و موجبات ایمان، هم ماهیت علمی دارند، هم حالات نفسانی اند و هم برخی از مقوله اعمال و رفتارند. در این جا به پاره ای از مهم ترین آنها اشاره می شود.

۱. آرامش روحی:

یکی از بالاترین لذت ها برای انسان سکینه و آرامش روانی است. اضطراب و نگرانی از بزرگ ترین دردهای بنی آدم و منشا بسیاری از انحرافات و ناکامیها است. تلاش های بشری برای خلاصی از این دردجانکاه گویای تجربه های تلخی در این باره است. خداوند رسیدن به ساحل آرامش و سکون را درسایه ایمان میسر می داند؛ در آن جا که می فرماید:
او است آن کسی که در دلهای مومنان آرامش را فرو فرستاد تا ایمانی بر ایمان خود بیفزاید.

۲. روشن بینی:

از نظر قرآن ایمان موجب روشن بینی و بصیرت انسان در مقام تشخیص حق از باطل می گردد. آن جا که می گوید:
ای کسانی که ایمان آورده اید ، اگر از خدا پروا دارید ، برای شما (نیروی) تشخیص (حق از باطل) قرار می دهد.
از سوی دیگر افراد فاقد ایمان را کور و نابینا می داند:
کسانی که به آخرت ایمان ندارند، کردارهای شان را در نظرشان بیاراستیم (تا همچنان) سرگشته بمانند.

۳. توکل به خداوند:

یکی از ملکات نفسانی نادر و ارزشمند که از ارکان زندگی سعادت‌مند و لذت بخش است، توکل و اعتماد به پروردگار است. در سایه این حالت، بسیاری از دغدغه‌ها از وجود آدمی رخت بر می‌بندد و طوفانهای سهمگین حوادث سر فرود می‌آورند. امام علی (ع) می‌فرماید:

ایمان بنده راست نباشد، جز آنگاه که اعتماد او بدانچه در دست خدا است بیش از اعتماد وی بدانچه در دست خود او است، باشد.

۴. برکات دنیوی:

در قرآن کریم آمده است: «و اگر مردم شهرها ایمان آورده و به تقوا گراییده بودند، قطعاً برکاتی از آسمان و زمین برایشان می‌گشودیم.»

یعنی ایمان نه تنها آثار و فواید مثبت آخروی در پی دارد، بلکه موجبات نعمت‌ها و برکات دنیایی را نیز فراهم می‌سازد. اگر کسی در پی بهره‌مندی از نعمت‌های دنیوی از طریق صحیح است، باید در مقام جست و جو ایمان برآید.

۵. انجام اعمال نیک:

علاوه بر این که انجام عمل صالح شرط اساسی ایمان است، از آثار و فواید ایمان نیز می باشد؛ چرا که ایمان آبشخور عمل و عمل نیکو ثمره و نمود ایمان درونی است. به گفته علامه طباطبایی (ره):
ایمان زمینه ساز عمل و شرط لازم آن است و سهولت یا دشواری عمل صالح، به شدت و ضعف ایمان انسان بستگی دارد و متقابلاً عمل صالح و تکرار آن به تعمیق ایمان و افزایش آن مدد می رساند و این هر دو به نوبه خود به وجود آمدن ملکات اخلاقی که باعث صدور اعمال صالحه از فرد بدون تردید و تامل می شود، کمک می کنند.

۶. محبوبیت در بین مردم:

یکی دیگر از فواید دنیوی ایمان، محبوب دل های مردم شدن است. همه دوست دارند که محبوب قلوب دیگران باشند و دیگران آنها را به دیده محبت بنگرند و شاهد بروز آثار محبت دیگران نسبت به خود باشند. لذتی که انسانها از اظهار محبت دیگران نسبت به خود می برند آن قدر شیرین است که هرگز حاضر نیستند آن را با هیچ سودا کنند. بدون تردید محبت ارزشمندترین مواهب دنیایی است که هر مشکلی را آسان و هر تلخی را شیرین و هر خاری را به گل مبدل می کند. خداوند می فرماید که اگر جویای محبت بی شائبه هستید، درکوی مومنان درآیید. کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند، به زودی (خدای) رحمان برای آنان محبتی (در دل ها) قرار می دهد.

به حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۷. فلاح و رستگاری اخروی:

غایت و نهایت همه آن آثار و برکات و فواید ایمان، فلاح و رستگاری مومنان است و چه پایانی از این خوش تر، خداوند در پرسشی معنا دار از مومنان می فرماید: ای کسانی که ایمان آورده اید، آیا شما را بر تجارتی راه نماییم که شما را از عذابی دردناک می رهاند؟ به خدا و فرستاده او بگروید و در راه خدا با مال و جانتان جهاد کنید. این (گذشت و فداکاری) اگر بدانید، برای شما بهتر است.

۸. آفات و موانع ایمان

با توجه به آنچه در باب اسباب و موجبات ایمان بیان شد، عوامل تاثیر گذار بر روی ایمان فراوانند که فقدان هر یک از آنها می تواند آفت و مانع ایمان باشد؛ ولی مراد ما از آفات و موانع ایمان در این جا تنها عواملی است که با جوهره هدایت گری ایمان در تعارض اند و در منابع متعارف اخلاق اسلامی در گروه صفات مربوط به قوه عاقله جای گرفته اند. شاخص ترین این قبیل آفات به شرح زیر است:

فوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۱. جهل:

جهل اعم از بسیط و مرکب از موانع بزرگ ایمان است. مراد از جهل بسیط آن است که انسان فاقد علم باشد و بر عالم نبودن خویش نیز اذعان داشته باشد. این نوع جهالت در ابتدا مذموم و نکوهیده نیست، زیرا مقدمه تحصیل علم است و تا آدمی خود را جاهل نبیند به جست و جوی علم بر نمی خیزد. اما ثبات و استمرار بر این جهالت از زشتیهای اخلاقی و بسیار نکوهیده است. ولی جهل مرکب عبارت از آن است که آدمی عالم نبوده و بهره ای از واقعیت در ذهن ندارد؛ ولی معتقد است که او واقعاً به حقیقت دست یافته است. او در واقع نمی داند که نمی داند و به دو امر جاهل است و به همین دلیل به آن جهل مرکب گفته اند. این نوع جهالت از شدیدترین ردیلت های اخلاقی است؛ زیرا فرد اصولاً به بیماری خویش آگاه نیست، بلکه خود را سالم می پندارد. حال آنکه اولین قدم در راه اصلاح، باور به فساد است. به همین دلیل عیسی (ع) فرمود:

به درستی که من از معالجه کور مادرزاد و بیماری پیسی عاجز نیستم، ولی از درمان بیماری فرد احمق عاجز می مانم.

حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۲. شک و حیرت:

شک ابتدایی می تواند شروع مبارکی برای رسیدن به علم و یقین باشد. آدمی تا چیزی را مسلم می پندارد و هیچ زاویه پنهان و مجهولی نمی یابد، در پی کنکاش بیشتر بر نمی آید. با حقایق گرانسنگی که تنها پس از یک شک و تردید اولیه به دست آمده اند.

بنابراین، شک گذرگاهی ارزشمند و گاه بی بدیل به سوی علم و یقین و در نهایت ایمان است و منزلگاه شایسته ای باشد. شک به عنوان مقصد و منزل قطعاً یک ردیلت اخلاقی و از آفات بزرگ یقین و ایمان است و مفهوم آن این است که نفس آدمی ناتوان از تمیز حق از باطل و در میان حق و باطل سرگردان است. بر همین اساس است که امام علی (ع) به شدت از شک و حیرت نهی می کند و آن را نافی ایمان و موجب کفر می داند: «لا ترتابوا فتشککوا، ولا تشککوا فتکفروا. «تردید و دودلی به خود راه ندهید تا به شک افتید و شک نکنید تا کافر نشوید».

حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۳. خاطرات نفسانی و وسوسه های شیطانی:

مراد از خاطره آن چیزی است که بر قلب انسان عارض می شود و اگر انسان را به سوی شر دعوت کند، وسوسه و هرگاه او را به سوی خیر رهنمون شود الهام نامیده می شود.

وسوسه های شیطانی که از آفت های ایمان است، انواع و اسباب گوناگونی دارد که مبارزه باهریک از آنها نیز شیوه های خاص خود را طلب می کند و باید در اخلاق علمی یا تربیت اخلاقی مورد بررسی قرار گیرد.

قرآن کریم درباره وسوسه های شیطانی از زبان خود شیطان می گوید:

من نیز بندگان را از راه راست گمراه گردانم، آنگاه از پیش روی و از پشت سر و طرف راست و چپ آنان در می آیم.

به حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۴. وسواس علمی:

نوعی افراط گری در دقت، کنکاش و عقلانیت است که از آفات ویرانگر ایمان محسوب می گردد. این امر گاهی تحت عنوان دقت عقلی باعث می گردد که در اولی ترین بدیهیات نیز خدشه وارد شود و حتی انسان را تا وادی سفسطه و انکار واقعیات نیز سوق دهد بدیهی است که چنین وسوسه هایی هلاک و نابودی را در پی خواهد داشت و با هرگونه ایمان و اطمینان در ستیز است.

۵. کفر و شرک:

این دو که در مقابل ایمان و توحید قرار دارند، از موانع و آفات ایمان اند. درباره ماهیت و ابعاد دیگر کفر و شرک، مباحثی وجود دارد که برخی درمتون کلامی مورد گفت و گو قرار میگیرد، و پرداختن به همه آنها از حوصله این مختصر خارج است.